

*

בשם הגר"א ז"ל: מנין הסוכות הפסולות שבמסכת זו עולה סכה חסר וא"ו. ומנין הכשרות עולה סוכה מלאה (עפ"י פאת השלחן, עליות אליהו).

דף יג

'אגד בידי שמים לא שמיה אגד'. יש אומרים: דוקא בסכך אין שמו אגד הואיל ואין האגד פוסל מעיקר הדין אלא מגזרת חכמים, לא גזרו אלא באגד שבידי אדם, אבל בדין אגודת אגוד – אגד הוא (וכן נקט הר"ן), ומה ששנינו (בפרה י"א, ט) אגוד שיש בו שלשה קלחים מפסגו וחוזר ואגודם, לא שצריך להפרידו לגמרי אלא נשאר מעורה במקצת והרי הוא אגוד בידי שמים [ולכך אמרו שם פסגו ולא אגדו כשר – מפני שעדיין מחובר הוא ואגוד].
ויש אומרים שאף כלפי דאורייתא אגד בידי שמים לא שמיה אגד, ו'מפסגו' היינו פירוד גמור [ולפי זה מוכח ממה ששנינו פסגו ולא אגדו כשר, שאין האגד באגוד אלא למצוה ולא לעכב] (עפ"י ר"ה וראב"ד. ועתוס').

'אמר רב חסדא: איגד בחד – לא שמיה אגד, שלש – שמיה אגד, שנים – מחלוקת רבי יוסי ורבנן...' פרש"י, הן לענין 'חבילה' לסיכוך הן לענין אגוד. הקשה הגרעק"א מה ראה מחכמים להכשיר, הלא שנינו בפרה שאפילו לא אגד כלל כשר בדיעבד, ואם כן הלא יש לומר שפחות משלשה אינו 'אגד' אלא שאינו מעכב. וכבר הקשה כן הריטב"א. ותירץ שחכמים ורבי יוסי חולקים על משנת פרה וסוברים שלא אגדן פסול.

ומדברי בעל המאור והר"ן נראה שלכל הדעות אגד האגוד מעכב, ולא הכשירו במשנה אלא אגוד שיש בו שלשה קלחים מחוברים שמן הדין אגד בידי שמים שמיה אגד, כנ"ל. ולשיטה זו קושיא מעיקרא ליתא (ע"ע חרושי הגר"ד בנגיס ח"א ס"א, ט).

ויש מתרצים, דוקא בשלשה קלחים שלא אגדם כשר מפני שראוי לאגוד הלכך אין האיגוד מעכב, אבל קלח אחד או שנים שאין ראוי לאגוד – פסול. ויש דוחים תירוץ זה – ע' בריטב"א, בחרושי הגר"ד שם ובשו"ת דובב מישרים ח"ג קלה. עוד בקושית רעק"א – ע' בספר הר צבי.

(ע"ב) 'אבל קוצר יש לו ידות, דניחא ליה דליסכך בהו כי היכי דלא ליבדרין'. התוס' הביאו לפרש [דלא כפרש"י, ר"ה ריטב"א ומאירי], שראשי השיבולים מכבידים על הקשים שלא יתפזרו מעל הסוכה ברוח. ויש מקשים מכאן לשיטת הסוברים שאסור להעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה (ע' מגן אברהם תרכט סק"ט), הלא נמצא שהאכלים מעמידים את הסכך על מקומו.
ויש אומרים שאין זה נחשב 'מעמיד' מאחר ואינו אלא מונע שלא תיפסל הסוכה אם תבוא רוח (עפ"י דובב מישרים ח"א ז).

מתוך דבריו שם נראה שמפרש באופן שרוח מצויה מעיפה את הקשים ללא הכבדת השיבולים [ולכן השוה זאת לנידון מקוה שהמסמרים גורמים שהמים לא יחסרו, וזה דומה לרוח מצויה שהמים הולכים הלך וחסור בודאות]. ואולם מדברי כמה פוסקים בבאור דברי השלחן-ערוך (תרכט, ז) מבואר שגם דבר המעמיד את הסכך שלא יעוף נידון כ'מעמיד' את הסכך שמתחת. וטעם

הדבר נראה שהרי אם רוח רגילה מפורת את הסכך הלא הסוכה פסולה אפילו לא באה הרוח, נמצא שהאכלים הם המכשירים אותו. [ומ"מ נראה שמניעת יבוש הסכך והתכווצותו ע"י דבר צדדי, כגון שמיצ'ל בצדדים כדי שלא יצטמק בחמה – אין זה בכלל 'מעמיד'. ולא פסל ר"ת סדין המונע יבוש הסכך אלא בגלל שיושב תחת הסדין, אבל לא בדבר מן הצד. ונראה שהוא הדין אם מצפה הסכך בחומר המונע התייבשות וריקבון וכד' – אין זה בגדר 'מעמיד'].

ולכאורה יש לפרש בדרך אחרת, שמדובר שברוח מצויה לא יתפורר אלא שנוח לו בחיבור השיבולים פן תבוא רוח חזקה ותעיף הסכך. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ט קלו) נשאל בכיוצא בזה; להכביד הסכך בדבר הפסול מחשש רוחות חזקות, וצדד להקל בדבר אלא שכתב שלכתחילה נראה להחמיר אם אפשר. ולהאמור יש סמך גדול להתייר מדברי התוס' (וע"ע מרחשת ח"א יט, א). עוד יש מקום לתרץ לפי מה שכתבו התוס' (בד"ה א) בתירוץ אחד, שפעולת הסיכוך מפקעת את הפירות משם 'אוכל' [ונראה שאף לפי התירוץ הראשון, במקום שלאחר החג כבר לא יהיו הפירות ראויים לאכילה – מבטל] אלא שמ"מ הפירות פסולים לסכך משום 'תעשה ולא מן העשוי' כי בשעת מעשה הסיכוך עדיין אוכלין הם (ע' כע"ז במובא להלן יח:). וא"כ יש לומר שלענין גזרת 'מעמיד' אין פסול, כי הסכך עצמו היתה בו עשייה מעליתא אלא שדבר אחר פוסלו, הלכך מועיל לבטל המעמיד מתורת אוכל לאחר הסיכוך. ואף אם לא נחדש כן, נראה שבשעת הסיכוך עצמו אינו 'מעמיד' שהרי הסכך עומד עד שלא תבוא הרוח ותפור, והרי מיד עם הנחתו בטלים האוכלין בטרם תבוא הרוח.

לכאורה משמע מסוגיתנו שידות האוכלין עצמן מקבלות טומאה [אם כי אין זו טומאה עצמית אלא מחמת האוכל, וכשנפרדו מהאוכל פקעה טומאתן. ערא"ש כלים יא, ג; חו"א עוקצין ב, ח ועוד]. שלכך פסולות הן לסיכוך כדן 'דבר המקבל טומאה'. וכן מורים דברי ר"י והמאירי.

ואולם יש שכתבו בדעת כמה ראשונים שהידות אינן מקבלות טומאה בעצמן אלא רק מעבירות הטומאה לאוכל או מהאוכל לדבר אחר (ע' תפארת יעקב חולין קיח; מרחשת יט, ב; חלקת יואב ח"ב ג; ועוד). ולדעה זו צריך לומר שגם כגון זה בכלל 'דבר המקבל טומאה' – להעבירה לדבר אחר, אף אם הוא בעצמו לא נטמא. או עכ"פ אין הידות בכלל 'פסולת גורן ויקב' מפני שנחשבות כגופן ויקב עצמן.

פרפראות

'אזוב ולא אזוב יון ולא אזוב כוחלי ולא אזוב מדברי ולא אזוב רומי ולא אזוב שיש לו שם לזוי' –

אזוב מורה על ענוה, כמו שאמרו חז"ל (תנחומא – מצורע ג) ישפיל עצמו כאזוב. וכמה מיני ענוה פסולה יש, וכן ענוה שאינה שלמה; –

אזוב יון – אינו עניו באמת אלא שחכמתו תחייב אותו שכך ינצח וישיג את מה שחפץ, כגון שיש אדם שתקיף ממנו, ואם יתיהר כנגדו – לא ישמע הלה לדבריו.

אזוב כוחלי – מחמת שרואה שבני אדם מייקרים ומחשיבים מדה זו, לפיכך הוא מתנהג בה, וצובע עצמו כעניו.

אזוב רומי – שנמצא בו גאות כל כך עד שלא יאות לפניו להתגאות אלא בפני אנשים גדולים. **אזוב מדברי** – שהוא ריק כמדבר, ולא נמצא בו באמת דבר טוב להתכבד בו, לכן איננו חושש על בזיונו.

אלא 'אזוב' סתם – מי שהש"י חננו במעלות ומדות טובות והוא מלא תורה ואינו מתגאה, שיודע ומכיר שהכל הוא מהש"י ת שחננו – לזה ייקרא עניו.

(מי השייח ח"א לקוטי הש"ס. וכן הובא בשמו בפרי צדיק ר"ח אלול א)

(ע"ב) 'דרש מרימר'. מאמרי מרימר שהובאו בתלמוד, רובם ככולם הם דברים שדרש, ומיעוטם דברים שהורה במעשה שבא לפניו וכמעט שלא נמצאו מאמרים אחרים שאמר בסתם. הנה ציוני המקומות של 'דרש מרימר': כאן, בעירובין צג: פסחים ל: גטין פח. סנהדרין מב. חולין סב: שם קיא. שם קלא: נדה לו. שם סז:

דף יד

ענינים

למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר... –

'... וכן מה שאמרו (בברכות ז.) ישמעאל בני ברכני, יהי רצון שיכבשו רחמיך את כעסך... אמר גם כן לשון כבישה, כעין כיבוש מלחמה, והוא כענין 'צחוני בני' (ב"מ נט:), דצדיק מבטל גזירת מדת הדין על ידי התפלה הדומה לעתר שמהפכה למדת הרחמים. וכדרך שאיתא בתנא דבי אליהו (רבה ר"פ יח) על פסוק 'נכח פני ה' ולהלך הוא אומר: ויחנו אלה נכח אלה... ואלולי שהדבר כתוב אי אפשר לאומרו וכל האומרו היה חייב מיתה' ע"ש, דהכוונה דמפרש נוכח היינו לנצח כביכול להש"י כעין ניצוח מלחמה דהתם, וזהו דהאומרו חייב מיתה דנראה ח"ו כגידוף והתשת כח, אבל כך רצה הש"י שיכבשו רחמיו את כעסו על ידי תפילת וברכת בני אדם לו ית', וכאילו הם הפועלים כבישה וניצוח זה למדת הדין הנקרא פני ה'...' (מתוך לקוטי מאמרים לר"צ הכהן עמ' 224).

עוד בענין תפילה המהפכת, כתוב בספר מחשבות חרוץ (עמ' 117): לשון 'עתירה' נאמר לראשונה ביצחק אבינו. טעם הדבר, כי כח תפילתו של יצחק הוא על ידי התורה והוא תיקן תפילת מנחה – שהיא התפילה שאחר לימוד התורה. ומשום כך היה לו כח להפוך מדת הדין למדת הרחמים, כי כל תפילה צריכה 'עת רצון', ובשעה ששולטת מדת הדין אינו נענה בתפילה ואולם הקריאה שבאה על ידי התורה שהיא למעלה מהשמש והזמן, יש בכחה להענות בכל עת, וכמו שנאמר קרוב ה' לכל קראיו לכל אשר יקראה באמת ואין 'אמת' אלא תורה – על ידי הקריאה שמכח התורה, קרוב ד' לכל נפש ובכל זמן, כי בקריאה זו הוא דבק באלקים חיים ללא כל חוצץ. ולכן יצחק הוא הראשון שהתפלל על בנים, שהבנים אינם תלויים בזכות ובמעשים אלא במזל (כמו שאמרו במ"ק כח). כלומר בשורש העליון של האדם, ובוזה אין כח לשנות בתפילה כי אם על ידי התורה והקריאה באמת' שהיא למעלה מהמזל. ע"ע קומץ המנחה ח"א קטו; אוהב ישראל סוף עקב; דברת שלמה בשלח; בן יהודיע.

*

(ע"ב) 'בשלמא לשמואל דאמר בשאין בהן ארבעה מחלוקת, אבל יש בהן ארבעה דברי הכל פסולה, מאי מצטרפין – מצטרפין לארבע אמות מן הצד'. אין נראה שהכוונה לפרש מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה בנסרים הרחבים ארבעה, האם מצטרפים לארבע אמות מן הצד – כי לא מסתבר שלרבי יהודה לא יצטרפו כשאר סכך פסול. אלא הפירוש הוא שנקט רבי יהודה 'אין מצטרפין' כלפי נסרים

א. רש"י פירש לפי שמקבלים טומאת נגעים. ומשמע שמדין תורה פסולים לסיכוך. ואולם ישנן דעות תנאים (בשבת כז) הסוברות שאינם מקבלים טומאה עד לאחר הטויה.

והתוס' (וכן נקט הר"ן) פרשו שלדברי הכל אינם מקבלים טומאה קודם טויה רק גזרו חכמים לפוסלם לסכך כי קרובים לקבלת טומאה, לכשיטו. ושמא דין זה אינו מוסכם, ולרבי יהודה כשרות לסיכוך אף מדרבנן (ולדעת הרמב"ן ועוד ראשונים (בשבת כז), לפי סומכוס קודם טויה כשר לסכך). ועוד צדדו התוס' שאפשר אף טווי כשר לסיכוך לרבנן, מפני שאינו מקבל שאר טומאות אלא טומאת נגעים.

והרמב"ם (סוכה ה) פרש טעם אחר: מפני שהפשתן נשתנית צורתו וכאילו אינו מגידולי קרקע. והראב"ד כתב: מפני שראויים ליתן את האניצים בכרים וכסתות והרי הם מקבלים טומאה על ידי דבר אחר [וצריך לחלק בין אלו לחצים וכרים שאעפ"י שמקבלים טומאה ע"י חיבורם לחץ, עתה נחשבים כדבר לעצמו ולכן מסככים בהם].

ב. גם אניצי פשתן של נכרים [שאינם מטמאים בנגעים] פסולים לסיכוך, כי אותו המין ראוי לקבל טומאה (עפ"י זכר יצחק נו, ג).

בהוצני פשתן (פשתן כמות שהוא בהוצין שלו) – כשרה.

בהושני פשתן – איני יודע. ונסתפק רבה בר בר חנה מהם ה'הושנים' שנסתפק בהם רבי יוחנן; האם נידוכו במכתשת ועדיין לא נופצו במסרק, אבל קודם דיכה בכלל 'הוצים' הם וכשרות, או שמא אפילו רק נישורו במים קודם שנידוכו, בכלל הספק הם.

הר"ן כתב עפ"י הרי"ף שיש לנקוט לקולא בספק זה, ופשתן שנשרה ולא נידוק – כשר. וכשיטתו שאניצי פשתן פסולים מדרבנן וספקא דרבנן לקולא. והריטב"א הקל יותר, שאפילו נידוק ולא נופץ מותר. אבל לשיטת רש"י יש להחמיר, כי לשיטתו הוא ספק בשל תורה (כן כתב הריטב"א לשיטתו. וכן כתב הרי"א, שאף אם שרה ולא דק אסור לסכך בו. וכן פסק הרי"צ גיאנות). ויש מהאחרונים שהורו לחוש לדעת רש"י לענין מקוואות (ע' זכר יצחק נו, ג; אגרות משה יו"ד ח"א קטז, ג).

הרמב"ם כתב (עפ"י הירושלמי, הובא ברא"ש) מסככים בחבלים של סיב ושל חלף וכד' שהרי צורתם עומדת ואינם פלים.

דפים יב – יג

כג. מהו לסכך במינים דלהלן?

א. מיני ירקות.

ב. מיני סנה.

ג. מוצא הדקל כשהוא עם ענפיו.

ד. גזע הקנה שיוצאים ממנו דוקרנים רבים.

ה. חבילות קנים שאגידתם אינה עשויה אלא לצורך המכירה.

ו. צריפי ערבה קלועה.

ז. ענפים וזמורות של עצי פרי, המחברים להם פירות.

א. מיני ירקות שהם מאכל אדם (ערש"י וש"פ) – פסולים לסיכוך.

כתבו הפוסקים: אפילו לא הוכשרו לקבל טומאה פסולים (עפ"י תוספות רעק"א אהלות ה,ה; קרבן נתנאל ופרי מגדים, מובא במשנ"ב תרכט ס"ק כח וערוה"ש שם כ. וכבר מפורש הדבר בתורי"ד, ש'פסולת גורן ויקב' אמרה תורה ולא גורן ויקב עצמם, אפילו לא הוכשרו). והרש"ש כתב שאינם פסולים אלא מדרבנן. ויש מי שכתב שמדברי התוס' יוצא שכשרים (עפ"י רשימות שעורי הגר"ד לעיל יא. וע' בבכורי יעקב קונטרס תוספת בכורים – בדעת רבי יהודה להלן לו: וע"ע בהר צבי יג: אות ג).

מיני ירקות [אפילו אינם 'אוכל'] שריחם מבאיש; אמר אביי, אין מסככים בהם מפני שעוזב הסוכה מחמתם ויוצא. [ומהטעם הזה נחלק אביי על רב יהודה שאמר מסככים ב'שווצרי'].
מאותו טעם יש לפסלם גם לדפנות (ריטב"א ור"ן).

בדיעבד יצא ידי חובתו (רמב"ם, רא"ש).

מיני ירקות שאמרו חכמים אדם יוצא בהם ידי חובתו בפסח, אמר רבי אבא אמר שמואל: פוסלים בסוכה משום אויר [בשלשה טפחים, ולא בד' כסוך פסול] כיון שנפרכים ונפלים לכשייבשו.

א. יש סוברים שירקות אלו העומדים להתייבש ולהיפרך, פסולים לסיכוך מדין תורה. ויש אומרים מדרבנן (ע' בריטב"א שתי דעות. ועתורי"ד. [והרש"ש צדד לפסול מדאורייתא מטעם סוכה שאינה ראויה לשבעה. ולפי טעם זה יתכן שגם אם לענין טומאה נידונים מהתורה כ'אהל' כל עוד לא יבשו, לענין סוכה פסולים מהתורה]. ואם נאמר שהרי הם כאויר מדאורייתא, אפשר שדינם כאויר גם לקולא כגון שיש שני טפחים סוך פסול ועוד שני טפחים ירקות אלו, שאם הם כאויר אינם מצטרפים לפסול. ואולם הגרעק"א כתב לפסול בזה. וע"ע הר צבי).

ב. מכאן לכל דבר העשוי להתייבש בתוך שבעה עד שתהא חמתו מרובה מצלתו, פסול הוא מעתה (ר"ן).

ב. מיני סנאים והגאים; אמר רב חנן בר רבא: מסככים בהם. אביי אמר, ב'היגי' אין מסככים, כיון שעליהם נושרים הריהו עוזב ויוצא.

בדיעבד, יצא ידי חובתו (רמב"ם ה,ב, רא"ש).

ג-ד. מוצא הדקל כשהוא מחובר בענפיו; אמר רב גידל אמר רב: מסככים בו. ואינו בכלל 'גזרת אוצר' שגזרו בחבילות, כי אגד בידי שמים לא שמיה אגד. ואעפ"י שהענפים נאגדים יחדיו בידי אדם – אגד בדבר יחידי המחובר יחד אינו 'אגד'.
והוא הדין לגזע הקנה שיוצאים ממנו דוקרנים – כשר לסיכוך (רבינא בר שילא. וסייעוהו מהברייתא).

ה. דרש מרימר: אותם איסורים שבסורא שאיגודם אינו אלא למנין בעלמא לצורך המכירה (והלוקח לייבשם מתיר אגדם, שלא כשאר חבילות) – מסככים בהם ואינם בכלל גזרת אוצר, הלכך המסכך בהם לשם סוכה אין צריך להתיר אגדם.

ו. אמר רבי אבא: אותם צריפים העשויים מערבה קלועה (כפרש"י. והר"ן פירש: חבילות ערבה הנקשרות למטה ולמעלה), כיון שהותרו ראשי מעדניה (= הקשר העליון שבראש הנצרים) – כשרים לסיכוך ואין צריך להתיר הקליעה.

לדברי רב פפא מדובר כשהתיר גם את הקשרים שמלמטה. ולדברי רב הונא בריה דרבי יהושע אפילו לא התיר מלמטה כשר, שכל אגד שאינו עשוי לטלטלו (כגון זה שמהתיר קשר העליון אם אתה מטלטלו הוא ניתק מאליו. רש"י) – אין שמו 'אגד'.

הריטב"א כתב: כל אגד שאינו עשוי לטלטלו לא שמה אגד, גם אם יכולים לטלטלו באותו אגד. אך מרש"י ור"ן יש לדייק לכאורה שרק אם אי אפשר לטלטלו מותר.

ז. ענפים וזמורות המחברים לפירותיהם (שהם מאכל אדם. פוסקים); אם הפסולת מרובה על האכלים – כשרה, ואם לאו – פסולה. אחרים אומרים עד שיהו הקשים (= החלקים העציים שבצמח) מרובים על הידות ועל האכלים.

פרשו בגמרא שלדעת רבי אבא מחלוקתם היא האם הידות מקבלות טומאה ופסולות לסיכוך, או אינן מקבלות טומאה וכשרות (ומצטרפות עם שאר העץ לעשות את הפירות מיעוט. פוסקים). ולרב מנשיא בר גדא אפשר שלדברי הכל הידות כשרות, שהקוצר לסכך – אין לו ידות, ואחרים שפסלו – בשקצצן לאכילה ונמלך עליהם לסיכוך ועשה בהן מעשה מסוים, כדלהלן.

נקטו הפוסקים (רו"ה, ר"ן, רא"ש; או"ח תרכט, י) שמסקנת ההלכה כרב מנשיא שהקוצר לסכך – הידות כשרות לסיכוך. ואם קצר לאוכלים ונמלך לסכך – הידות [עד ג' טפחים בדרך כלל. ע' מג"א ומשנ"ב שם] פסולות וצריך שירבו העצים על הידות ועל האכלין. מלבד אם בססן (= דשן), אז עולות מתורת 'יד' וכל שהפסולת מרובה על האכלים כשרה.

דף יג

כד. א. מצות אוזב – בכמה קלחים וכמה גבעולים, למצוה ולעכב?

ב. מיני ירקות – האם נידונים כ'אהל' לענין הבאת טומאה וחציצה בפני הטומאה?

א. מצות אוזב בהזאת מי חטאת ב'אגודה' (גזרה שוה 'לקיחה – לקיחה' מאוזב האמור בפסח מצרים שנאמר בו אגדת אוזב. עתוס' מהספרי). ונחלקו תנאים בשיעורה; –

לדברי חכמים מצוותה בשלשה קלחים ושלשה גבעולים (בכל קלח גבעול אחד. רש"י כאן ועוד). וזהו למצוה, אבל לעכב – לא פחות משנים. ושיריו (כאשר נפלו קלחים מהאגודה) – אפילו אחד כשר. ולרבי יוסי, שלשה לעכב. ושיריו שנים.

[רבי יהודה אומר: שלשה קלחים של שלשה גבעולים כל אחד. עפ"י פרה יא, ט. ורש"י בשבת קט: פירש כן בדעת ת"ק, וכבר עמד על כך הרש"ש].

א. הלכה כחכמים ששנים לעכב (רמב"ם פרה יא, ד; ריטב"א). ולענין שיריו משמע ברמב"ם שאף בדיעבד אין כשר באחד (עפ"י כסף משנה, דלא כמו שצדד הר"י קורקוס).

ב. נראה מדברי רש"י שצריך שיקח האוזב עם השורש. ונראה שהוא הדין לעץ ארוז (עפ"י רש"ש).

ב. מיני ירקות שאמרו חכמים אדם יוצא בהם ידי חובתו בפסח, מביאים את הטומאה על ידי האהלה, ואינם חוצצים בפני הטומאה – שהואיל והם מתיבשים ונפרכים, גזרו בהם חכמים (רש"י ותוס') גם בעודם לחים ושלמים שלא יחוצצו.

מדין תורה נחשבים עתה 'אהל' לחוץ בפני הטומאה [אם אינם מחוברים שנעים ונדים ברות]. ומדובר כשלא הוכשרו לקבל טומאה, שאם כן הלא כל דבר המקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה (תוס'). ודחו מה שמופיע בפרש"י שאינם ראויים למאכל אדם ולכך אינם מקבלים טומאה). והרי"ד גרס 'אין מביאים את הטומאה ואין חוצצים' – שאינם נחשבים כ'אהל' מהתורה, מפני שעומדים להתייבש ולהיפרך (וע' גם בריטב"א).